

ז.ה.ל.צ.י.ב.

מאמרים מתורת

מרן **הבני יששכר** זי"ע

וממשיכי דרכו

בענין:

ולא יהיה בהם נגף (ב)

ראש חודש ניסן

החודש אשר ישועות בו מקיפות ה'תש"פ

ירושלים עיה"ק תובב"א

לזכות

הילד ישראל חיים בן חנה
הילד חיים שלמה זלמן בן מלכה
לרפו"ש בתשח"י

ולעילוי נשמת

הר"ר שמעון ז"ל בן צבי דוב הי"ד
מרת אידל פעסיל גיצא ז"ל בת ר' שמעון ז"ל
מרת חיה זיסל עלקא ז"ל בת ר' שמעון ז"ל
ר' שלמה בן צבי אריה ז"ל
ר' ישראל אברהם בן יהושע ז"ל
מרת סאשא רחל בת אברהם ז"ל
והרב משה מרדכי מאיר הלוי בן חיים יעקב ז"ל

תנצב"ה

ישעי' יצחק פרענקעל
רח' המהר"ם מרוטנבורג C3
02-537-4515
5374515@gmail.com

✎ ולא יהיה בהם נגף (ב) ✎

אמירת פסוק אתה סתר וכו' בעת מגיפה ר"ל

בזמן עת צרה ר"ל, בני ישראל מתאזרין ומרבין בתפילות ותחנונים להקב"ה, להסיר מהם כל מחלה, ולמנוע את המגפה אשר בקרב מחנינו. הוראות שונות יצאו מתחת ידם של גדולי ישראל במשך כל הדורות בהוספות תפילות, תהלים, וכדומה לסדר התפילה - איש על מחנהו ואיש על דגלו. מצינו בדברי רבינו המנחת אלעזר הוספה על סדר התפילה בעת מגפה.^א בהקדם הא דאיתא בירושלמי (ברכות פרק ה הלכה א):

ר' חזקיה רבי יעקב בר אחא ר' יסא צשס רבי יוחנן לעולם לא יהא הפסוק הזה זו מתוך פיך (תהלים מו, יב) ה' נצאות עמנו משגב לנו אלהי יעקב סלה ר' יוסי צי ר' אצון ר' אצוה צשס ר' יוחנן וחנניאל (שם פד, יג) ה' נצאות אשרי אדם צוטם צך ר' חזקיהו צשס ר' אצוה יהי רצון לפניך ה' אלהינו ואלהי אבותינו שתילנו משעות החלופות הקשות הרעות

^א בערך בשנת תרע"ח היה מגפה בכל קצבי תבל ר"ל, ונפלו אלפי בני ישראל. בשו"ת מנחת אלעזר (חלק ד סימן יב) השיב רבינו לשאלה, שכנראה היה מאותו תקופה. וזה תוכן השאלה: "נפטרים שמתו במגפה ר"ל לפני שני שנים בכפר ולא הניחום הערכאות להובילם העירה לקברות ישראל רק לקברן שם בשדה, וכ"א בארון של עץ סגור וסתום ביתידות, ומחמת שמונחים שם בשדה הפקר ומדרס לרועים נכרים שינהגו מנהג בזיון ע"כ השתדלו ומצאו רשות מערכאותיהם לפנותם ולהובילם העירה לביה"ח ובפרט כי יש בבית הקברות דהעיר מקברי אבותיהם רק הרשות נתונה באופן להוליכם בעגלות הארון שלם סגור ומסוגר ולא לפתחן כלל.

והשאלה הוא כעת אם צריכין קרוביהם להתאבל בעת שיובילו אותם להעיר כדין יום שבו מפנים העצמות כמבואר בטוש"ע יו"ד (סימן ת"ג) או אולי י"ל כיון שהטעם הוא שזלזול הוא בעת שיראו העצמות מפוזרים והרקב מונח מקרוביהם וכמבואר שם בב"י בשם הנמ"י דכשרואה אביו שנעשה עפר ואפר לבו חם בקרבו ודואג עליו וכן שם בטוש"ע (סעיף ד) שלא ילקטם בעצמו לעצמות או"א משום שלא יהיו בזויות עליו עיין שם משא"כ כשאין פותחין הארון רק מוציאין הארון סתום וכמות שהוא סגור להובילו לבית הקברות כנז' ליכא שום בזיונא ושום ענין התעוררות כשאין רואין כלל שום א' את הנפטר ועצמותיו א"כ י"ל דא"צ להתאבל כלל".

היוללות המתרגשות לצוא לעולם.

מבואר מן דברי הירושלמי הנ"ל, אשר פסוקים אלו הם מסוגלים לאמרן בכל שעות קשות ורעות. ולמעשה, התקינו לומר פסוקים אלו בכל יום לאחר פרשת הקטורת (וכידוע שהוא גם כן מסוגל לומר כנגד מגפה) כמבואר בפרי עין חיים (שער עולם העשיה פרק ב):

ה' נצלות עמנו כו', ה' נצלות אשרי כו', ה' הושיעה כו'. וכל פעם שיאמר פטוס הקטורת, ז"ל ג' פסוקים אלו בסופו, צין נשמרת צין צממח צין אחר התפלה, וזכור זה. וערצה וגו'.

מבואר מן דברי האריז"ל הנ"ל, שיש לומר אחרי פרשת הקטורת את פסוקי ה' צבאות וכו', ולאחר מכן את הפסוק (מלאכי ג, ד) וערבה לה' מנחת יהודה וגו' (וכן הוא בכמה סידורים ישנים, ראה מחזור ויטרי, ועוד). והנה רבים נוהגין לומר גם כן את הפסוק (תהלים לב, ז) אתה סתר לי וגו' (ראה סידור עבודה ומורה דרך, תקפ"ז, סלויטה, ועוד). מקור הדברים הוא מדברי הזוהר הק' (ח"א קעה, ב - קעט, א):

פתח רבי יוסי ואמר, (מלאכי לב, ז) אתה סתר לי מנר תרני רני פלט תסוצני סלה, אתה סתר לי, דא קצ"ה דאיהו סתרא ומגן לצר נש דאזיל צרחי דאורייתא, ואיהו אסתמר צללא דגדפוי, דלא יכלין לצאשא ליה, מנר תרני, מעילא ומתתא, לעילא אית ליה לצר נש מארי דצבו, לתתא אוף הכי נמי, ומאן איהו דא יצר הרע, דאיהו צר לעילא וצר לתתא, ואלמלא יצר הרע, לא אשתכח מארי דצבו לצר נש בעלמא, צגין כך מנר תרני.

רני פלט תסוצני סלה, יסוצני סלה מצעי ליה, מאי תסוצני, אלין אינון שירין דאית צהו דרגין להללה, תסוצני צהו לשוצא לי צארחא, והאי קרא איהו כסדרא ואיהו למפרע, מהאי גיסא ומהאי גיסא.

^ב וכן הוא שם בפרק ה: "ובכל פעם שהיה אומר פיטום הקטורת, היה אומר אח"כ ג"פ ה' צבאות, ואח"כ וערבה".

יש שהבינו מדברי הזוהר הק' שהוא רק מעלה לומר בשעת מגפה ר"ל. אבל רבים נהגו לאומרו בכל יום. בטעם הדבר, מבאר רבינו הדרכי תשובה בדרכי אמונה (דרך יג):

להצין ההמשך שאומרים העולם (בתפלת שחרית) אלו הפסוקים בכל יום, ה' הושיעה המלך יעננו ציון קראנו, אתה סתר לי מלך תלני רני פלט מסוצני סלה, וערצה לה' מנחת יהודה וירושלים, על פי דברי הטור ושולחן ערוך יורה דעה (סימן רמו, סעיף ג-ד) דכל המרחס על העניים הקדוש ברוך הוא מרחס עליו ושומע תפלתו, והלדקה דוחה הגזירות קשות, עיין שם. ולפי מה שכתבתי היינו אם עושה בסתר שלא להתפאר כנוכר לעיל. וזה יש לומר לעניינינו, כי הנה נודע מהארז"ל (עיין שער הכוונות ענין תפלת השחר, דרוש א) דלדקה נקרא מלכות, ועיין בספר זהרי חמה (פרשת ויגש) שכתב דמדת מלכות נקרא "אתה" לפי שהוא מעלמא דאיתגליא, כמו האדם המדבר לחצירו כציולו, שעומד כנגדו ומדבר עמו ואומר לו אתה עשה כך, עיין שם.

וזהו יש לומר שאומרים ה' הושיעה המלך יעננו ציון קראנו. ואמר צאיזה זכות, "אתה סתר לי", דהיינו שתחשב לי הדקה (שהוא לתקן מדת מלכות הנקרא אתה כנוכר לעיל) כאלו עשיתי צ"סתר". ואז ממילא 'מלך תלני', כי הדקה דוחה את הגזירות רעות ולרות כנוכר לעיל. וגם נזכה על ידי זה לגאולה שלימה "וערצה לה' מנחת יהודה וירושלים כימי עולם וכשנים קדמוניות".

אמנם רבינו המנחת אלעזר החזיק שאין לומר את הפסוק אתה סתר כלל וכלל, זולת בשעת מגפה ר"ל, כמו שכתב רבינו בחמישה מאמרות (מאמר נוסח התפילה אות יב. ומציין רבינו לזה בהג"ה בדרכי אמונה שם):

הנה פסוק (תהלים לג ז) אתה סתר לי וגו' אין לומר בכל יום אחר הקרנות ופסוקי ה' צבאות עמנו וגו', כי אין ענין ושייכות לאומרו רק צעת המגפה ר"ל, כמו שכתב

² ראה זהרי חמה שם. אור החמה שם. דמשק אליעזר שם. רפואה וחיים להגר"ח פלאגי זצ"ל לפרק ה אות כב. סגולת ישראל מערכת מ אות ג.

צהאריז"ל..".

מבואר מזה שדעת רבינו על פי האר"י ז"ל הוא, שאין לומר את הפסוק של "אתה סתר" זולת בשעת מגיפה. אולם, יש שהעירו על דברי רבינו אלו, דהנה מצינו מגדולי המקובלים – והוא רבי מאיר פאפריש זצוק"ל – בספרו אור צדיקים (תיקון התפילה אות יב - יג) היפך הדברים:

ה' לצאת וכו' ג' פעמים, אתה סתר לי ג' פעמים אח"כ פ' עולה.. כבר כתנו שאחר הקטורת יאמר פסוקי ה' לצאת וכו'. אתה סתר וכו', והאר"י ז"ל הזהיר לומר פסוקים אלו תמיד אחר הקטורת.

וציוס שאין אומרים תחנון לא יאמר אתה סתר וכו' שהם מסוגלים להללה מן סמא"ל כנרמז בר"ת "אתה" סתר "לי" מנר ר"ת סמא"ל^ה, וצימים אלו אין לו שליטה ואין לעורר.

מבואר להדיא מדבריו שאדרבה, יש לומר את פסוקי "אתה סתר" בכל יום, זולת ביום שאין אומרים תחנון. והנה, רבינו השיב על דברי המעורר, ומביא תגובתו בספרו דברי תורה (מהדורא חמישאה אות כב):

ומה שכתבת צענין הנוסחאות שנמלאו צספר אור לדיקים למהר"מ פאפרש ז"ל, שלא כדברינו צמאמר נוסח התפלה, שהוא צסס נוסה התפלה המפורש צשער הכונות האר"י ז"ל. הנה דע ידידי חציצי כפי הנראה צרור כי צעת שחיצר מהר"מ פאפרש ז"ל הספר אור לדיקים, לא היה לפניו חציצי האר"י ז"ל הנקיים צלשונס כסולת נקיה מטרת לשון הקודש מהר"מ ז"ל שנסדרו ע"י צנו מהר"ש וויטאל ז"ל (כמ"ש החיד"א ז"ל וכל הספרים המדצרים מזה) הלא הוא שער הכונות (שער הו' משמונה שערים) כי לא נדפסו רק צדור שלפנינו [והגם שנדפס צשער הכונות קצת הגהות מהר"ס פאפרש ז"ל, אולי

^ה ראה בשער הכוונות (דרושי תפלת השחר דרוש ג): "תיכף אחר פרשת התמיד אנו אומרי' סדר פטום הקטר' קודם פסוק וערבה לה' מנחת כו".

^ה ראה פרי עץ חיים שער קריאת שמע שעל המטה פרק ח.

נעתקו אחר כך מהגהותיו לפרי עץ חיים, או אולי השיגם צכתב יד אחרי גמרו והפיצו ספרו אור לדיקים].

ושם בשער הכונות נמלא נוסח התפלה של האר"י ז"ל מטרת לשון מהרח"ו, ושם נמלא כל הנוסחאות האלו, כגון שמע קולנו ה' אלקינו אז הרחמן וכו' וכהנה כמו שרשמתי קצת צמאמר נוסח התפלה. על כן לא שייך להקשות מספר אור לדיקים, כי גם אם ידענו מקורם באיזהו מקומן הוא צפרי עץ חיים מלשון הצברים, שלא ממהרח"ו.

וצוה לא יקשה לך גם כן מה שכתבתי צמאמר נוסח התפלה על דבר הכתוב (תהלים לג, ז) אתה סתר לי וגו', וכתב בשם ספר אור לדיקים שנמלא לאמרם בכל יום שאין אומרים בהם תחנון¹, הנה מה נעשה כי לא מלאתי להם מקור צכתבי האר"י ז"ל הנקיים כסלת לאמתן ממהרח"ו ז"ל כגון ספר שער הכונות לאומרו רק צעת המגפה ר"ל ולא זולת, וגם עתה הראוני צפרי עץ חיים (שער הקרנות פ"ב) שכתב שאין לומר שום פסוק צין ה' הושיעה לווערצה. הרי מפורש שאין לומר אז אתה סתר וגו' כזכר.

מבואר מן דברי רבינו הנ"ל כי אין לומר את פסוק "אתה סתר" רק בעת מגפה כנ"ל. אולם, בכתבי האריז"ל לא מצינו כלל וכלל הוראה לומר את הפסוק הנ"ל בשעת מגפה, דהנה ראה בפרי עץ חיים (שער עולם העשיה פרק ב):

ולא היה אומר פסוקים אחרים כלל², ולא אותו התפלה של יהי רצון שאומרים צומן המגפה ח"ו³.

ובן להלן (שם פרק ה):

ואם ח"ו היה צומן המגפה, לא היה אומר רצון העולמים ולא שאר הפסוקים שנוהגים,

¹ צ"ל: "בכל יום שאומרים בהם תחנון".

² ר"ל ה' צבאות וגו', כמבואר שם.

³ כמובא להלן שם (דרושי עלינו לשבח ונוסח התפילה דרוש א): "ולא יאמר שום פסוק א' כלל ולא שום תפלה כמו שנדפס בסדורים אחר עלינו לשבח וזה נוסחתה רבון העולמים גלוי וידוע לפניך שמדת הדין מתוח' ואפי' בזמן שיהיה המגפה ר"ל לא יאמר אותה תפלה ולא שום פסוק אחר מאותם שנהגו לומר אחר פטום הקטרת כגון ויאמר אליהם ישראל אביהם כו' וכיוצא".

זולת אלוי' ג"פ הנזכר, ואח"כ וערצה י"א.

אבן, כנזכר לעיל, באור צדיקים, סידור הגריעב"ץ, וכן בעוד סידורים ישנים איתא, שיש לומר את הפסוק "אתה סתר" ג"פ בעת המגיפה, עיי"ש. ומה שכתב רבינו שכן הוא בכתבי האריז"ל, לכאורה כוונתו הוא (כמו שהאירו המו"ל מחדש את ספר דברי תורה) לסידור חמדת ישראל (בכתב יד), ששמה כתוב לומר את הפסוק הנ"ל בשעת מגיפה. יהי רצון שבזכות כל התפילות, שנשמע ונתבשר בשורות טובות, ישועות ונחמות, ושנזכה לקבל פני משיח צדקינו במהרה בימינו אמן!

י' כנ"ל.

י"א וכן הוא בנגיד ומצוה, סוד ונוסח פטום הקטורת, עיי"ש.